

Real și ireal în *Mătase* de Alessandro Baricco

„Uneori, în zilele cu vânt, cobora până la lac și petrecea câteva ore privindu-l, deoarece, desenat pe apă, i se părea că vede inexplicabilul spectacol, ușor, care fusese viața lui.”

Alessandro Baricco, *Mătase**

Alessandro Baricco este unul dintre prozatorii care nu se fește de experiment, fiecare text al său fiind o încercare de a spune o poveste *altfel*, surprinzând cititorul prin noi tehnici de a-i capta atenția, de a-l introduce în lumea poveștii. Așa stau lucrurile și în cel de a-l doilea roman al său, *Seta* (1996), *Mătase*, apărut la noi mai întâi la Polirom (2003), apoi la Humanitas Fiction (2015) în traducerea lui Adrian Popescu.

Totul în acest microman pare fragil, asemenea mătăsii, material prețios, în jurul căruia se țin destinele personajelor dintr-un sat francez de secol XIX. Introducerea este abruptă, concisă, în contrast cu introducerea caracteristică romanului realist de acum aproape două secole, amintind mai degrabă de începutul unei povești, deși, pe alocuri, sonoritatea textului, muzicalitatea lui ar putea invoca și începutul unui poem, mai bine spus, în acest caz, al unei epopei: „Deși tatăl său și-a închipuit că va avea un viitor strălucit în armată, Hervé Joncour a sfârșit prin a-și câștiga existența cu o meserie insolită, de care nu era străin, datorită unei ciudate ironii, o trăsătură atât de plăcută încât trăda o vagă nuanță *feminină*. Pentru a trăi, Hervé Joncour cumpăra și vindea viermi de mătase. Ne aflăm în 1861. Flaubert tocmai scria *Salammbô*, iluminatul electric era încă o ipoteză și Abraham Lincoln, de cealaltă parte a Oceanului, lupta într-un război căruia nu avea să-i vadă niciodată sfârșitul. Hervé Joncour avea 32 de ani. Cumpăra și vindea. Viermi de mătase”. Nota de fragilitate este invocată aici, iată, prin acea „vagă nuanță *feminină*” care ar caracteriza ocupația protagonistului, Hervé Joncour. Dacă în *Roșu și negru*, personajul lui Stendhal, care, ce-i drept, era un om simplu, dar își dorea cu disperare să facă parte din lumea aristocraților, a potențaților, avea de ales între două cariere, cea de militar și cea de preot, ambele exclusiv masculine și destinate de obicei celor avuți, personajul lui Baricco, un burghez cu o fire calmă, cu o viață așezată, lipsită de orice fel de asperitate, alege o ocupație oarecum atipică pentru un bărbat, creșterea viermilor de mătase. Din această mătase erau făcute, mai apoi, eșarfe, adică obiecte care țin de cochetăria feminină. Într-un secol în care apologia virilității ocupa un loc aparte, o asemenea ocupație ridică oareșce semne de întrebare, dar nu și pentru câțiva oameni cu viziune, niște aventuri-

eri în fond, așa cum este și personajul Baldabiou, un fel de mentor pentru mai tânărul Joncour, cel care „i-a rescris ordonat destinul” acestuia din urmă. Memorabilă este și scena, cu iz de anecdotă, prin care acest personaj straniu este introdus în poveste: „Baldabiou era bărbatul care în urmă cu douăzeci de ani, abia sosit în sat, se îndreptase direct spre biroul primarului, intrase fără să anunțe, întinsese pe masa acestuia o eșarfă de mătase culoarea amurgului și întrebuse: - Știți ce-i aceasta? – Lucruri femeiești. – Greșit. Lucruri bărbătești: bani.” După ce a construit o filatură și o magazie pentru creșterea viermilor de mătase, s-a întors la primar și i-a pus pe masă, în bancnote mari, treizeci de mii de franci, întrebându-l: „- Știți ce sunt ăștia? – Bani. – Greșit. Sunt dovada că sunteți un nătărău.” Toate acestea se întâmplau prin 1841, adică cu douăzeci de ani înainte de a începe aventura lui Joncour în lumea mătăsii.

Totul începe așadar în anul de grație 1861 când, ne spune povestitorul, „Flaubert era pe punctul de a încheia *Salammbô*, iluminatul electric era încă o ipoteză și Abraham Lincoln, de cealaltă parte a Oceanului, lupta într-un război căruia nu avea să-i vadă niciodată sfârșitul”. În acel an, 1861, o epidemie a lovit, din nou, culturile europene de viermi de mătase. Nu era pentru prima dată când se întâmpla așa ceva. Baldabiou, în astfel de situații, îl trimitea pe Joncour în Africa, de unde se întorcea cu mii de ouă, și mereu se întorcea „în prima duminică din aprilie, la vreme pentru liturghie”. În paranteză fie spus, prin această exactitate a întoarcerii acasă, personajul lui Baricco amintește de un alt personaj celebru al literaturii universale, cel al lui Jules Verne, Phileas Fogg – aventura din *Ocolul lumii în 80 de zile* fiind plasată în 1872, cu zece ani mai târziu, iată, decât cea din romanul lui Baricco. Deși nu și-a propus să facă ocolul lumii, Hervé Joncour, într-o cronologie care ar ține strict de un timp fantastic, cel al cărților, poate fi considerat un precursor al lui Fogg. În acel an 1861, însă, cum spuneam, epidemia de pebrină, boală parazitară a viermilor de mătase, a afectat și ouăle culturilor din Africa și chiar din India. „*Aproape întreaga lume*”, ca să-l citez pe Baldabiou. El, Baldabiou, cel care „i-a rescris ordonat destinul” lui Joncour, hotărăște că singura soluție ar fi aceea de a-l trimite pe tânăr într-un ținut încă puțin cunoscut pe atunci europenilor,

Japonia. La întrebarea lui Joncour „– Și unde ar fi, mai exact, această Japonie?”, Baldabiou nu poate decât să ridice bastonul, „ținând dincolo de acoperișurile de la Sfântul Augustin” și rostind: „– De aici drept înainte... Până la capătul lumii”.

Așa începe aventura lui Joncour în lumea mătăsii, Japonia. De aici totul capătă aerul unui basm. Drumul spre Japonia este marcat simplu, prin indicarea rapidă a unor repere geografice reale, dar care, prin simpla lor enumerare, par doar ținuturi de trecere spre un alt tărâm, un tărâm de poveste: „Trecu granița franceză lângă Metz, traversă Württembergul și Bavaria, intră în Austria, ajunse cu trenul la Viena și Budapesta, apoi continuă până la Kiev. Parcurse călare două mii de kilometri de stepă rusească, trecu Uralii, intră în Siberia, călători patruzeci de zile până la lacul Baikal, pe care lumea de acolo îl numea: ultimul. Coborî iar pe cursul fluviului Amur, urmând granița chineză până la Ocean și, odată ajuns la Ocean, poposi în portul Sabrik zece zile, până când o navă de contrabandiști olandezi îl transportă la Capul Teraya, pe coasta de vest a Japoniei”. Acolo, în Japonia, în „țara de la capătul lumii”, Joncour îl va întâlni pe Hara Kei, un bărbat dur, inflexibil, și, în același timp, „cel mai întreprinzător om din Japonia, stăpânul tuturor lucrurilor pe care lumea reușea să le scoată de pe insulă”. Tot acolo, în „țara de la capătul lumii”, o va întâlni și pe tână misterioasă, proprietate a lui Hara Kei, o copilă ai cărei ochi „nu aveau o tăietură orientală” și de care Joncour se va îndrăgosti.

Povestea de dragoste a lui Joncour, trebuie spus, se desfășoară pe două planuri: în lumea occidentală are o soție, pe Hélène, prima persoană care îl întâmpină la întoarcerea sa din aventura asiatică în prima duminică din aprilie. Cu ea își dorește Joncour un copil, ea este femeia tangibilă, reală. Apoi, în Japonia, unde Joncour este așteptat de o tânără, de o copilă, o fantasmă aproape. Ea este asemenea mătăsii japoneze: cea mai frumoasă mătase din lume, dar care, ținută în mână, „era ca și cum nu ai fi ținut nimic”. Nu miră, așadar, că Hélène, primind în dar de la soțul ei o tunică de mătase japoneză, din pudoare, nu o va îmbrăca niciodată: „Dacă o țineai între degete, era ca și cum nu ai fi ținut nimic”. La întoarcerea din prima călătorie în Japonia, la întrebarea lui Baldabiou „Cum e capătul lumii”, Joncour răspunde simplu: „– Invizibil”. O iluzie, așadar, un tărâm de basm, unde nimic nu pare real.

La un moment dat, cele două planuri, cel occidental și cel oriental, se contopesc. În acel moment, Joncour își dă seama că, în fapt, în viața sa nu au existat două iubiri, ci una singură. Figurile celor două femei se unesc, formând un singur chip. Legătura dintre cele două ținuturi este astfel desăvârșită. Însă până la acest punct, mătasea, iar mai apoi alte obiceiuri excentrice importate din ținutul „de la capătul lumii” vor constitui punțile de comunicare dintre cele două lumi, modul în care cel fermecat își va alina dorul. De exemplu, Joncour își va ocupa timpul cu amenajarea unui parc, un teritoriu *altfel*, diferit de cel real, parc în care își dorea și existența unei voliere. În Japonia, Hara Kei era deținătorul unei impresionante voliere cu păsări dintre cele mai frumoase. Joncour asistase la spectacolul feeric oferit de zborul acestora:

Memoria Absidei, tehnică mixtă, pânză 2007

„Așa observă, în fine, pe neașteptate, cerul de deasupra reședinței pătându-se de zborul sutelor de păsări, ce păreau expulzate de pământ, zburătoare de toate felurile, mirate, fugind peste tot, înnebunite, căutând și țipând, pirotehnică explozie de aripi, și un nor de culori explodând în lumină, și de sunete, înspăimântate, fugă muzicală, izbucnind în cer...”

Hervé Joncour va proiecta și el o astfel de volieră pentru parcul său, ceea ce stârnește curiozitatea soției sale, care, uimită, îl întreabă la ce servește o astfel de volieră. „– Tu o umpli cu păsări, cu cât mai multe poți, apoi, în ziua în care ai o mare bucurie, o deschizi și le privești zburând de-acolo”, îi răspunde Joncour.

Un roman de o deosebită finețe, cu o construcție care, nu de puține ori, amintește de cea a unui poem în proză, *Mătase* este un superb roman de dragoste, în care scriitorul surprinde acest sentiment din două perspective diferite: occidentală și orientală. Mătasea era, în trecut, foarte prețuită și ca suprafață pentru pictură, iar peisajele pictate pe mătase s-au transformat, cu timpul, într-o adevărată artă mistică. Colin Thubron, în volumul *Redescoperind Drumul Mătăsii...* (Polirom, 2013), scria referitor la aceste peisaje: „În jurul munților și oamenilor – conturați uneori cu pensule din păr de samur sau mustați de șoarece –, întinderile cerului sau oceanul invizibil erau asigurate de mătasea nepictată. Goliciunea ei lucioasă devenea o prezență vie. Toate lucrurile solide, spuneau taoiștii, sunt în drum spre non existență. Golul de mătase era mai real decât acestea: spirit pur”. Romanul lui Baricco este o astfel de pânză de mătase pe care autorul a pictat povestea lui Hervé Joncour și în care spațiile nepictate, goale, cele care sugerează irealul, sunt esențiale în înțelegerea adevăratului sens al poveștii din *Mătase*.

*Alessandro Baricco, *Mătase*, traducere de Adrian Popescu, Humanitas Fiction, București, 2015, 128 p.